

United States Holocaust Memorial Museum

Interview with Elena Ivanovna Pikovitch

RG-50.572*0035

Numele și prenumele interviuatului: Nina Ghilas

Data nașterii: 1931

Locul nașterii: Volcineț, județul Briceni, Republica Moldova

Rola interviului: RG-50.572.0035.01.01

Data interviului: 26 septembrie 2006

Nina Ghilas este născută în anul **1931**, în satul **Volcineț, județul Briceni** și a fost interviuată cu privire la acțiunile împotriva evreilor care au avut loc în **Edineț**, localitatea unde s-a mutat de copil, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial.

Ea relatează despre evreii din localitate care au fost strânși de către **soldați români** și despre țăranii din sate care au venit să ia lucrurile din casele lor abandonate. De asemenea, ea povestește despre **lagărul** din localitate, care se afla la distanță de o casă de casa părinților ei și unde evreii au stat cam **o lună**. Ea spune că mama ei cocea pâine toată noaptea pentru cei din lagăr. Mai spune că două familii, a doctorului Lerner și alta Rosenberg au reușit să scape. Nina Ghilas povestește despre condițiile din lagăr, că evreii nu primeau mâncare, dar și cum îi îngropau pe cei morți.

[01]:00:00:00 - [01]:31:42:00

Answer: Ghilas Nina Alexandrovna.

Question: În ce an v-ați născut ?

A: În anul [19]31.

Q: În ce localitate v-ați născut ?

A: În Volcineț, județul Briceni de altă dată.

Q: Când s-a început războiul, în 1941, dumneavoastră unde vă aflați ?

A: M-am aflat în Edineț, de mulți ani, aici trăiesc, eu, părinții mei, toți aici am trăit. Și în vremea războiului, și când s-a început războiul la Edineț am trăit.

Q: Erau atunci în Edineț evrei ?

A: Erau foarte mulți. Foarte mulți evrei, străzi întregi. Edineț era un orașel destul de mare, mai ales se ocupau cu comerțul, prăvălii, una alta, erau oameni de afaceri, erau foarte mulți evrei în Edineț.

Q: Știți cumva care a fost soarta lor în timpul războiului Al Doilea Mondial ?

A: În vremea războiului mondial, când s-a început războiul și toți au fost strânși grămadă din locuințele lor, case au rămas pustii absolut, ușile, ferestrele la fiecare, nu a rămas o casă

locuită de evrei. Și ei nu au dovedit să fugă, i-au strâns, aici au îngrădit la margine aici, au fost niște locuri părăsite la marginea orașului. Aici era margine, casa noastră era penultima casă din oraș, marginea era. Și peste drum au deschis lagărul pentru evrei.

Q: Dar vreți să ne spuneți cine i-au strâns ?

A: Nu am văzut nemți, am văzut numai **români**. Erau pe urmă și nemți, erau, care bombardau. Când s-a început războiul nemții bombardau și dacă nu era icoană în fereastră împușcau, dacă te uitai pe fereastră trăgeau în geamă. Trebuia să pui icoană, că adică nu ești evreu, de altfel trăgeau în fereastră.

Q: Dar dumneavoastră ați văzut personal cum i-au strâns pe evrei ?

A: Nu cum, dacă am văzut casele pustii, eram copii. Alergam, vedeam, toate casele pustii, pene peste tot înșirate tot drumul, fiindcă veneau țărani din sat și s-a început așa cum spuneau ei un fel de pogrom, un fel de care mai rămăsese pe acolo prin casă, care prin vecini, se distrugea totul, casa era pustie, dar era strașnic să te uiți, să intri prin oraș, nu ne da voie nicăieri tata, Doamne ferește, ne temeam să ieșim pe drum.

Q: Și țăranii care au venit ....

A: Dar țăranii de la sat târâiau perne, niște ....e, ce mai găseau și ei acolo prin casă.

Q: Dar casele nu erau încuiate ?

A: Nu, toate ușile deschise, ferestrele deschise, câinii umblau peste tot, nu. Pustietate era, absolut tot pustiu era. Toate casele erau deschise, fărâmate, cum să vă spun, pustii, nimeni nu era. Căutau evrei, căutau unde, cine era i-a ridicat pe toți, i-au ridicat și i-au mânat înapoi și i-au închis în așa îngrădit era totul.

Q: Dar dumneavoastră ați văzut când pe dânșii i-au ridicat de la casele lor ?

A: De la case, i-am văzut grămadă aici.

Q: Dar nu ați văzut cum i-au .... ?

A: Nu am văzut cum, eram mici copii.

Q: Ați văzut deja casele pustii ?

A: Casele pustii, da. Când mergeam după ceva așa poate în oraș, cu mama, cu tata.

Q: Și ați văzut ?

A: Da, erau pustii, mare râs în drum era, drumurile toate, niște fel de fel aruncate, niște obiecte aruncate, nu, ca pogromul cum era. Dar ei erau toți grămadă aici, nu au dovedit să plece nimeni. Ei aveau, Cernăuțiul aveau oraș neutru, cumpărat cred eu, unde cine dovedea să plece la Cernăuți erau ei acolo apărați, de acolo puteau să plece undeva. Dar aici care, nu au dovedit, i-au mânat și i-au închis aici, absolut.

Q: Vreau să vă mai întreb despre oraș, când ați spus că ați văzut tot orașul era înșirat în obiecte ....

A: Obiecte pe drum, știți cum o casă care e pustie când omul pleacă din casă, totul e zvârlit care și pe unde.

Q: Și dumneavoastră ați văzut chiar oameni care cărau lucruri din casă ?

A: Mergeau țăranii așa pe drum, peste gard așa mă uitam, mergeau cu niște torbe, cu niște saci, cu niște perne și din urma lui penele se târâia, fleacuri luau, nu aveau ce lua, lucrurile ....

Q: Ați cunoscut pe cineva dintre dânșii ?

A: Nu, nu, nu știu țărani, dar de unde. Noi nu știam.

Q: Dar nu ați văzut nici un o care să-l cunoașteți, care ducea ceva ?

A: Nu, nu, nu. Nu am văzut. Țărani, dacă ei sunt de la sate, de unde poți să-l știi.

Q: Și orășeni ?

A: Orășeni acolo pe loc, vă spun că noi eram penultima casă de la marginea orașului, dar acum în centrul orașului ce se făcea, acum cei de acolo știau ce-i. Care târâia, care, cred că, cine, știu eu acolo cine, dacă casele au rămas pustie. Pustie erau. Absolut ferestrele sparte, ușile deschise, totul, totul. Totul era distrus.

Q: Și pe urmă ați văzut **lagărul**, da ?

A: Lagărul de acum l-am văzut împrejmuit cu sârmă, ei acolo închiși, oameni cu copii, cu bătrâni, toți erau mânați grămadă. Cine ce a putut lua în mână. Foarte puțini aveau bagaj cu dânșii. Și strigau tot timpul apă, pâine, apă, scoteau ce aveau acolo, un inel ceva și rugau acolo. Dacă nu era chip, nimeni, nu se putea apropia nimeni, nici din locatari, de exemplu părinții la noi, Doamne ferește, era gard, casa din colț exact, iaca casa din colț, ați trecut pe lângă dânșii, și lagărul peste drum.

Q: Cam ce distanță era dintre lagăr și casă ?

A: Drumul.

Q: Doar drumul ?

A: Drumul, atât. Altă distanță .... drumul era. Și strigau acolo, de acum îl știau, știau pe tata, strigau: „domnul Zucic, vă rog, apă”. Și de acum așteptam cum e noapte, se întâmpla câteodată, românii îi păzeau, soldați români păzeau. Se întâmpla câteodată că unul se repezea cu căldarea și imediat trăgeau, trăgeau și el se întorcea înapoi, se întorcea, imposibil era să ieși. Apoi de acum noaptea târziu, târâș așa, ca să nu-l vadă nimeni, apoi toată noaptea mama cocea pâine, cuptor după cuptor, veneau, plângând veneau cunoscuți de-a noștri, dacă aici am trăit atâția ani, de la 5 ani de când aveam eu aici am trăit tot timpul. Și îl știau toți, tata era învățător, și pe mulți i-a învățat din copiii lor, și trăiam bine, aveam cunoscuți, aveam vecini

buni aici, evrei bogați erau, medici erau, comercianți bogați, unul avea fabrică de săpun și avea magazine din astea de materiale, de încălțăminte, de garberă era unul, țin minte era, mari tare, tare. Știu că totdeauna ne încălța acolo tata. Și în datorie dădeau, erau oameni foarte cumsecade.

Q: Vă rog să îmi povestiți despre lagăr dacă puteți, mai multe detalii.

A: Lagărul, noaptea ei se aprovizionau cu apă, la noi era fântâna făcută cu, din scândură lucile astea pe vremea aceea erau, și nu era tare adâncă, apoi până dimineață rămânea fundul gol, apă nu era, o scoteau toată. Și apoi în cursul zile cât se mai, din izvor cât mai curgea, apoi aveau de acum ei pe seară ce căra. Și pâine cât putea mama să dovedească. Dar încolo erau lipsiți și de ajutor medical, doar ei între ei acolo ce puteau.

Q: Dar cam câtă lume era în lagăr ?

A: Erau mulți, mulți erau, care murea, că îi împușcau, că trăgeau, trăgeau, nu se puteau duce ei nicăieri absolut. Aveau, îi îngropau, că lagărul acesta venea așa, la colț venea el. Partea asta era un drum, postul de jandarmi era la fund, și așa era un colț, după colț era un drum unde mergeam noi spre pădure, câmpul nostru era aproape, apoi când mergeam înspre pădure pe câmp, apoi era cimitirul lor. Îngropau, tot timpul îngropau înveliți în material.

Q: Dumneavoastră ați văzut ?

A: Am văzut înveliți în pânză albă, nu știu cum.

Q: De câte ori ați văzut ?

A: Ei, mai știu eu .... am văzut oameni.

Q: Aproximativ.

A: Aproximativ, eu știu. Îngropau, tot timpul îngropau oameni.

Q: Dar de câte ori ați trecut pe acolo și ați văzut ?

A: Cum mergeam iaca la câmpuri, în pădure după lemne, că trăiam greu, era situația război mergea, nu aveai cu ce face focul, și apoi am văzut cum îngropau acolo, ședeau jandarmii lângă dâșii și ei săpau.

Q: Da, dar ați văzut odată sau de două ori sau de mai multe ori ?

A: De mai multe ori am văzut. Și când de acum au venit evreii care s-au întors înapoi, apoi am văzut cum îi dezgropau. Dezgropau morminte care a venit dintre ei, care s-a salvat, dezgropau cât a dezgropat, dar acum e casă acolo construită.

Q: Dar când îi îngropau cine îi îngropau pe dâșii ?

A: Evreii singuri. Ei singuri săpau ....

Q: Și era și pază acolo ?

A: Da, sta santinelă, să nu cumva să .... acolo stau numaidecât.

Q: Și cam câte corpuri ați văzut că îngropau odată ?

A: Nu pot să vă spun, nu pot să vă spun câte, nu știu. Am văzut că îi învălătuceau în pânză albă așa și gaură săpau acolo, bortă, că nu ne puteam apropia să vedem noi aproape. Și ne temeam de dânșii.

Q: Dar cât de mare era lagărul, aproximativ cam ce suprafață avea ?

A: Mare, cât aria, de la, de aici, cam jumătate de kilometru avea el. No, cât este de la colț de aici până la colț și încolo tot atât ? Avea, avea destul. Mare lagăr era, mare era.

Q: Și era vorba de mii de oameni sau de sute ?

A: Nu, era vorba de sute, mai mulți nu cred să fi fost în Edineț, că evreii din Edineț nu cred să fi fost chiar mii. Erau sute, undeva poate la **1.000**, poate, dar nu pot să vă spun precis.

Q: Și cum arătau oamenii cei în lagăr ?

A: Vai de capul lor, flămânzi, murdari, rupți, distruși, o stare deplorabilă, o stare strașnică. Tot timpul strigau: „pâine, apă, pâine, apă”. Și mureau, copiii bolnavi, cereau, ceva strașnic era. Nu știu cum că era vară, era vară, și o căldură, nu aveau unde se ascunde, și ba îi ploua și stau așa toți.

Q: Dar stăteau... nu era nicio locuință acolo în interior unde să se ascundă ?

A: Nu era nicio locuință nimic, ce au mai aninat ei niște haine așa peste dânșii și niște bețe, nici nu știu de unde le-au luat. Nu era nimic, i-au mânat așa ca pe niște vite, cum ai mâna și ai îngrași așa o cireadă de vaci, așa, de niște animale, așa stau ei toți.

Q: Acolo era locul gol ?

A: Locul gol era acolo, erau niște resturi de ceva niște muniție se păstra cândva acolo, niște muniție.

Q: Un depozit ceva ?

A: Era un depozit de muniție, așa parcă îmi pare mie, că tot ne temeam să mergem, spuneau că să nu fie niște bombe pe acolo, una, alta. Ceva așa parcă, niște construcții ceva, acolo erau. Apoi ei stau acolo îngrămădiți, care afară, care, care și se ajutau unul pe altul, tare se ajutau unul pe altul. Dar care putea, iaca doctorul acesta **Lerner**, cu copii, copiii lui și el, era secară înaltă, livada asta era de la noi de la colț până la colțul celălalt, jumătate de hectar tot era pământul nostru, era livadă mare și tânără livadă și era sădită secară, tata a sădit, și era înaltă tare secara, așa ajungea până în cap, nu se vedea capul. Și ei ieșeau în brânci pe mijlocul grădinii, acolo erau culcați, până într-o noapte, că mama tot îi hrănea, aducea pe ascuns mâncare, totul se făcea noaptea, el cu copii, soția și copii lui, doctorul ....

Q: Câți copii erau ?

A: Erau 2. 2 copii erau.

Q: Vă aduceți aminte cum se numeau ?

A: Nu, nu pot să vă spun, nu știu.

Q: Și nici soția ?

A: Nu, nu. Doctorul Lerner, știu că el era medicul de familie al nostru. Și într-o noapte, pe ascuns au plecat înspre **Cernăuți**, cum i-a dus, cine i-a dus, era în taină mare și am scăpat noi de frică, pentru că tremuram tot timpul. Doamne ferește să fi văzut cineva, ne împușca pe noi pe toți, toți. Așa ne temeam de ferească Dumnezeu sfântul, așa ne temeam. Dar nu puteam să nu... aici în fund erau nucari mari, nuci mari și apoi le dam copiilor, ei se mai duceau pe ici pe acolo și tata se ruga: „să nu vă duceți, vă rugăm, că ne împușcă pe noi pe toți”. Cum am putut, i-am ajutat cum am putut. Și pe urmă i-au încărcat, i-au încărcat evreii în mașini, cum au putut, care au mai rămas, dar toți, ce, puțini tare care au dovedit să plece în Cernăuți, în mașini și i-a dus. Noaptea. Noaptea plângeau, strigau, se izbeau acolo, niște mașini închise de astea, și îi duceau pe toți. Dar unde i-au dus nu știu unde i-au dus, că tare puțini sau întors înapoi, foarte puțini, fiindcă după aceea care veneau la dezgropat morții am văzut că erau tare puțini. Mai ales din cunoștințele noastre care au trăit aici nu am văzut niciunul să se întoarcă, niciunul nu am văzut, dintre ai noștri locatari din Edineț niciunul nu am văzut. Adică după cum părinții de acum, să vie ei, să se întoarcă înapoi, nu era niciunul, niciunul nu era. Era o situație strașnică, Doamne ferește ce, nici un pas, nici apă, nici să le dea ceva mâncare, odată, măcar ceva, măcar apă să le dea, nimic, absolut. Dar ce puteau să ia ei în mână, scoși din case, vârați în mașină și mânați înoace ? Ce putea un om să ia în mâna lui, ce produse putea să ia din casă ?

Q: Dar cam cât timp i-au ținut acolo în lagăr ?

A: I-au ținut destul, era mult, și mureau, și îngropau, mult, mult au stat ei.

Q: Dar aproximativ nu țineți minte ?

A: Nu pot să vă spun.

Q: Ce sezon era afară ?

A: Era cald. Vă spun că orzul era înalt tare, tare, tare înalt era orzul, că ei erau ascunși nu se vedea nimic, puteai merge că nu te vedea nimeni, așa era, nu te vedea.

Q: Și când s-au dus din lagăr, când i-au dus din lagăr ?

A: I-au dus din lagăr undeva .... **cam vreo lună** i-au ținut, ca vreo lună așa i-au ținut în lagăr. Și cum i-au adus, nu am văzut când i-au adus noaptea, când i-au descărcat acolo, cum s-a făcut astea, că tot nu ne lăsa, eram mici, se temeau părinții.

Q: Dar când i-au dus ați văzut ?

A: Când i-au dus i-au suflat, parcă nici nu au fost. Una, două a venit un transport mare și i-au încărcat pe toți.

Q: Ați văzut transportul care a venit ?

A: Huitul numai am auzit, că toată noaptea gălăgie, gălăgie, gălăgie, și strigăte, că părinții nu au dormit toată noaptea și se temeau să aprindă lumina, că ce e acolo, imediat venea unul și bodogănea la ușă. Tare era strict, tare era cu frică mare, mare, că dai o bucată de pâine și te temeai, ferească sfântul.

Q: Cum se purtau jandarmii cu ei în lagăr ?

A: Parcă așa, nu am văzut așa, știți, să tragă să împuște. Totuși erau români, nu erau nemți, înțelegeți ? Români erau. Dar strigau tare, strigau și împușcau în sus. Împușcau: „înapoi, înapoi, treci înapoi că trag, treci înapoi că trag”. Și se întorceau oamenii care mergeau după apă, după ceva, dar ea strict tare, dar să tragă așa nu am văzut, să împuște om nu am văzut.

Q: Dar ați auzit împușcături ?

A: Împușcau ei în sus, împușcau, să se sperie, să nu vie, să nu treacă niciunul, în sus trăgeau. Așa că să vezi că l-a împușcat pe drum nu am văzut. Dar așa ca să trăgeau, îi speriau, să nu iasă nimeni, să nu fugă, careva să nu iasă să fugă. Poate undeva ceva, că era suprafață mare lagărul, poate cineva undeva și a șters-o cumva, pe dedesubt s-o fi târâit pe undeva, că îngrăditura nu era așa de... sârmă ghimpată și stâlpi din ăștia puși în grabă, în grabă. Sârma mai deasă pusă, dar poate cumva săracii, unul poate s-a dus în lumea vânăată undeva, cineva, să nu-l vadă.

Q: Dar câți jandarmi erau la pază, câți soldați erau ?

A: Erau mulți, erau mulți, erau mulți, mulți erau. Aici era poarta la margine și apoi sta unul lângă unul, stau, mulți erau. Dar încolo nu prea erau de-a lungul gardului așa, la partea cealaltă tot stau să vadă dacă nu ies. Mai scurt, era împrejmuit așa ca să nu... Păzeau ei, dar așa să împuște nu am văzut românii chiar așa să tragă, să omoare omul pe loc. Dar casele pustii, ferească sfântul ce era, ce pogrom mare. Mare pustietate era. Țăranii, dar ce târâiau ei ? Niște perne, pene din astea, niște perne tot am văzut pe drum înșirate.

Q: Dar alții așa oameni care mai ?

A: Se fereau, se fereau locuitorii așa din, Doamne ferește să iasă, erau oameni acătării, oameni de treabă, mai ales am trăit tot timpul, ne-au ajutat. Știți, tata de exemplu casa făcea, împrumutam bani, una, alta, trăiam foarte bine, foarte bine, nu era vorbă niciodată că celălalt nu a ajutat sau ceva sau cineva, nu. De atâta populația din ora... dar vă spun că din sate veneau, țărani proști așa veneau, mai târâiau ei câte ceva. Mieunau motanii prinprejurul lor, lătrau câinii prinprejurul la case, părășiți, fără stăpâni, dar așa restul, niște obiecte aruncate pe

drum, niște câni, niște farfurii sparte, ca și cum, vă spun, pogrom. Când vine unul și face, zice: „ia uite ce pogrom mare mi-a făcut”, apoi taman așa era și la dânșii din case. Toate casele erau pustii, absolut totul era fărâmat, totul era distrus. I-au găsit până la unul, i-au căutat pe toți, i-au luat, dar de acum care cum i-au ridicat, cum i-au târâit, cum, totul era făcut noaptea. Noaptea, și îi căutau, dar pe care nu găseau se mai duceau, mai căutau, mai ....

Q: Ați văzut cum îi căutau ?

A: Căutau, da, înarmați mulți, mulți înarmați, jandarmeria au intrat: „nu ați văzut, nu ați văzut?”. Dar cine spunea ? Nu spunea nimeni, Doamne ferește. „Nu am văzut, nu știu”. „Nu ați văzut, nu poate undeva, careva ?”. Dacă era grâul ....

Q: Dar totuși frica era mare ca să nu vă spună alții ....

A: Să nu se spună alții, Doamne ferește, se temeau oamenii. Dar cine, unde ați văzut să spună unul că „iaca l-am văzut, iaca acela s-a dus încolo”. Nu, nu spuneau oamenii nimic, nu spuneau. Și în general, știți, în situații din astea, că pe urmă, ei, Doamne ferește. Când s-a început războiul, noi eram, liceul ne-a dus, liceul ne-a dus, ne-a evacuat tocmai în Banat. Și strigau bănățenii: „ce ați adus ?”. De acum când au venit siberieci, primul val de ruși care au venit erau siberieci, siberieni și strigau: „ce ați adus Siberia cu voi din urmă ? Duceți-vă acasă”. Ne alungau acasă. Țin minte, noi am trăit în Oravița, într-un sat Broșteni, tata era învățător și ne-a încărcat și ne-a dus, am venit înapoi, la Chișinău 3 luni am mers, că mergeau tancurile încolo și noi înapoi, ne lepăda, ne da câte un vagon de ăștia de refugiați. Și apoi ne-a judecat Curtea Marțială la Chișinău. „De ce ați plecat, de ce aia” (în rusă). Și așa mai departe. Ne-au luat, tot ne-au luat. Am venit și am stat sub gard. Ne-au curățit bine rușii, ce să-i faci, așa-i.

Q: Vreau să vă mai întreb, două întrebări despre lagăr.

A: Poftim.

Q: Ați văzut cumva să-i hrănească, le aduceau mâncare ?

A: Nu, nu. Nu, nu, niciodată nu am văzut să îi hrănească, să le dea mâncare, nu. Nu.

Q: Dar din ce trăiau ei acolo ?

A: Idee n-am, n-am idee, așa strigau, de Doamne ferește: „ajutați, ajutați-ne”.

Q: Dar le dădeau voie la alții locuitori de pe loc să le aducă mâncare ?

A: Nu ne puteam apropia, nu, nu, nu ne da voie.

Q: Și lumea .... ?

A: Nu, numai ei noaptea, dacă noi eram, spun că penultima casă, ei nu aveau unde veni, veneau la noi, se târâiau așa pe drum și lua pâine cât mama cocea, pâine le ducea unul de la altul, unul de la altul câte o bucățică de pâine acolo, ce putea ea să dea.

Q: Dar mai ajutau și alții sau nu ?

A: Nu am văzut, Doamne ferește, noi ne temeam să nu ne vadă pe noi cineva, nu știu. Dincolo era casa primarului, Jucher, că l-au împușcat rușii, l-au luat în Siberia și l-au împușcat pe om. Era casa primarului, nu a mai ajutat primarul. Dar ne temeam toți să ieșim, nimeni nu ne da voie, Doamne ferește, dincolo de porțiță. Lagărul e peste drum. Nimic.

Q: Dar la lucru ați văzut să-i pună, îi scoteau la lucru ?

A: Nu. Nu, nu, îi țineau închiși gata să-i ducă. Ei erau pregătiți pentru ducă, la lucru nu-i ducea nicăieri. Nicăieri nu-i scoteau, nu.

Q: Și ați auzit cel puțin unde i-au dus, știți încotro ?

A: Nu. Nu, nu, asta numai ei știu, cred că nemții i-au luat, că românii nu prea aveau mașini, cred că nemții i-au luat. I-au organizat, i-au luat, i-au încărcat pe toți. Și înapoi vă spun că nu am văzut să vină cineva din oraș.

Q: Părinții dumneavoastră au mai ajutat și pe altcineva în afară de familia doctorului Lerner ?

A: Ca să fugă ?

Q: Da.

A: Rosenberg, familia Rosenberg, tot copiii. Copiii și ei toți, dar aceia mai înainte s-au evacuat, puțin au stat, câteva zile, câteva nopți, erau foarte bogați.

Q: Ce aveți în vedere mai înainte, înainte de ce ?

A: Și după aceea Lerner. Întâi **Rosenberg** a plecat și după aceea Lerner cu copiii, a stat mai mult Lerner, nu se putea duce.

Q: Cam cât timp a stat Lerner ?

A: A stat mult, a stat, că noi tare ne mai temeam. Doamne ferește ce frică am tras cu el, undeva aproape la două săptămâni, la două săptămâni au stat, tare mult.

Q: Și atunci era pe timpul lagărului, cât lagărul a funcționat ?

A: Pe timpul lagărului, lagărul funcționa și el nu era în lagăr cu copiii, el a fugit și a venit la noi, cum a fugit, mai departe nu putea să se ducă. Și cum, cine noaptea l-a luat de la noi nu știu eu, cred că tata știa. Știa tata și mama, că noi tot încuiam porțița, ne temeam tare.

Q: Dar cealaltă familie ?

A: Dar cealaltă a plecat, cred că la Cernăuți. Tot așa și Lerner cred că la Cernăuți a plecat.

Q: Dar puteți să ne povestiți puțin despre familia Rosenberg ?

A: Rosenberg erau ei doi frați, unul avea săpunărie, făcea săpun, dar ăstalalt era tare bogat. Acum aici stă comisariatul militar în casa lui. Avea o casă mare boierească, o vilă frumoasă în centru, niște brazi mari, frumoși, și aveau o fetiță cu care învățam eu împreună și știu că ea, of

nici numele ei nu știu, a uitat, mă servea totdeauna, aveau bucătăreasă ei, aveau, trăiau tare bine. Și când veneam, apoi mă servea cu pâine cu unt și deasupra pătlăgică puneam, tăia subțirel pătlăgică și tare era gustos, și iaca vă spun sincer mi-a rămas pe toată viața pâine cu unt și o felie subțire de pătlăgică deasupra, și astăzi l-am învățat și pe soțul meu și noi tot așa mâncăm. Foarte gustos. Totdeauna îmi spunea, „Nina vino încoace” și mă servea doamna, mama ei.

Q: Și fetița era ascunsă și ea cu ?

A: Da, da, fetița era ascunsă, iaca nu știu fratele ei, că nu prea aveam eu legătură. Cu fetița veneam, mă juca, veneam, mâncam la dâșii, stăteam mult timp, că aici peste două case sunt ei, peste două case e casa lor. Dar casa lui fratele e alături tot, dar nu-i așa vilă bogată. Pe fratele nu prea îl știu, acela cu săpunul.

Q: Dar cei care s-au ascuns la dumneavoastră, câte persoane erau din familia lor ?

A: Din familia lor știu că fetița era, tata, mama, fetița și mi se pare că un băiat, dar nu pot să vă spun precis, că nu l-am văzut, trebuie să fi fost mai mărișor.

Q: Și ei cât timp au stat la dumneavoastră ?

A: Puțin, nu au stat mult, puțin au stat și au șters-o. Erau foarte bogați, foarte bogați erau. Cum s-au reușit ca să plece. Darăștilalți erau, doctorul era mai sărac, mai, a stat mai mult.

Q: Mai avem câteva întrebări.

A: Poftim.

Q: Spuneți-ne, vă rog, în primul rând vreau să clarific: ați spus că ați văzut oameni care au murit în lagăr și care i-au îngropat, vrem să știm de ce au murit ei în lagăr ?

A: Asta e greu ca să vă răspund eu, e greu, e foarte greu să vă răspund. Ca să văd cum îi împușcă e prea probabil, poate unul a încercat să fugă ceva acolo înăuntru lagărului, dar poate și pe drum și noi nu am văzut. De morți am văzut că îi îngropau, mulți au îngropat, nu unul doi, au îngropat mai mulți morți. Că mureau de foame, că un infarct, că de spaimă, că de frică, că de boală, că de foamete, că de l-a împușcat, că de asta, eu nu pot să vă spun. Nu știu. Să fi văzut cum a tras în el și a căzut, eu vă spuneam. Dar nu am văzut. Am văzut că îngropau oameni, mulți au îngropat. Cât au stat ei aici, oameni morți au fost. Și pe urmă i-au dezgropat. Câți i-au dezgropat, că i-au dezgropat pe toți...

Q: Dar când i-au dezgropat ?

A: Când au venit înapoi ei, când de acum au venit ei înapoi, când s-au întors de acum evreii liberi la noi, când de acum rușii au venit, cine au venit. Apoi de acum cum au venit rușii...

Q: Atunci imediat cum au venit rușii ?

A: Când au venit rușii, apoi o perioadă oarecare și au început evreii să dezgroape, să îi mute la cimitir.

Q: Evreii, care evrei anume ?

A: Poate, vedeți că evreii sunt oameni foarte organizați, înțelegeți, și prea probabil că ori că aceia care au stat în lagăr și au știut că el a rămas în lagăr dar ei s-au salvat și au venit înapoi și a organizat înmormântarea, dar înmormântarea a fost organizată.

Q: Și dumneavoastră ați văzut cum pe dânșii i-au dezgropat ?

A: Îi scoteau, îi scoteau, aveau mașini oamenii, erau năimiți care săpau, scoteau, și îi mutau, îi mutau la cimitir.

Q: Și nu știți, multe cadavre au fost dezgropate atunci ?

A: Eu, eu, nu știu de ce, asta e părerea mea, dar eu nu cred ca evreii să lase nedezgropați morții, eu nu cred. După cum știu eu cum îs evreii, cu se ajută ei unul pe altul. La noi era unul... știu că ei nu taie găinile, nu taie, și este unul haham, care taie, apoi până și la hahamul acela i-a găsit femeie și l-au însurat. Înțelegeți dumneavoastră ? Oamenii bogați au grijă de cei săraci, au grijă, trăiesc, comunitatea lor e destul de puternică, nu vreau să-i compar. De exemplu, la noi comunitatea țigănească e foarte puternică. Încearcă să atingi un țigan în piață, că de unde ei răsar ca din pământ, că imediat te înconjoară și îți cer socoteală. Înțelegeți ? Apoi evreii sunt oameni culți, oameni foarte, oameni care țin foarte mult unul la altul și nu lasă la nevoie. Iaca aici a noi este o femeie, peste un drum, ea e evreică din Bielorusia, dar el e moldovean de aici. S-au căsătorit. Altă femeie, tot rusoaică, dincolo, a trăit cu un evreu, el a murit, și ea primește gazetă din Israel, și una și alta. Primesc cărbuni, primesc lemne, primesc ajutor. Este o comunitate care le ajută la toți care sunt, iaca cum evreii care sunt apoi din Israel lor le vine ajutor, ajutor pentru de foc, pentru în general, ca să nu fie ruși de țară, și ziare primesc și așa mai departe, ceea ce la alte naționalități nu prea se observă. Dar la dânșii, de atât eu vă fac o paralelă, că imposibil, eu nu cred să fi lăsat ei vreun mort acolo, cineva să-ți facă casă. Așa ceva este imposibil, pur și simplu nu, nu știu cum să vă spun. Sau au legătură, legătura asta, la noi o învățătoare de matematică, una Cucer Ana Filipovna, tot era căsătorită cu evreu și acum ea are legătură cu Israelul, aceia îi trimit, alții se duc, alții vin, au mare tare legături, ceea ce la nimeni nu e.

Q: Vreau să vă mai întreb o întrebare.

A: Poftim.

Q: Vreau să vă întreb dacă ați observat, ați fost martoră la careva propagandă antisemită înainte de război sau chiar la începutul războiului ?

A: Nu. Nu. Numai acum văd la televizor la ruși cum trag în rabin, cum trag în sinagogă și la judecată încă el iese...

Q: Dar atunci înainte de război sau la începutul războiului ?

A: La începutul războiului nimeni .... dar eu vă spun, că trăiam cu evreii foarte bine. Dacă noi am mers la aceia, că puteau să ne împuște. Nimeni nu a trădat unul.

Q: Dar autoritățile care au venit nu încercau să facă propagandă antisemită ?

A: Pur și simplu poate întrebau, „nu ați unul, care, unde”, dar cine mai spunea .... Nu mai spunea nimeni, nimeni nu trăda. Dar împotriva evreilor nu. Nici astăzi, poftim, luați Moldova toată, nimeni, Doamne ferește. Iaca, trăiesc evrei, iaca. Din câți, uitați-vă. Acum știți că în Israel merge războiul, mergea, s-a întrerupt. Păi uitați-vă, a venit un evreu, ei vin mulți tare, cumpără apartamente în Chișinău. A cumpărat în Chișinău și a venit în sat, a cumpărat casă, a lăsat casă gazdă bună. „Gazdă, mata”, zice, „trăiește tot frumos, dar eu, nu dă Doamne de ceva, eu vin aici și îmi fac prăvălie aici”. Înțelegeți dumneavoastră cum ?

Q: Mulțumim mult.